

ALBERTO OYA

Universitat de Girona

Introducció. El debat entre W. K. Clifford i William James

ELS DOS ASSAIGS QUE PRESENTEM A CONTINUACIÓ aborden, des d'un punt de vista filosòfic, la qüestió de fins a quin punt ens és lícit mantenir una creença sense tenir evidències suficients de la seva veritat. La resposta d'aquests dos autors és oposada i, per aquesta raó, resulta molt útil per exemplificar el debat. Així, mentre que Clifford afirmarà que sota cap circumstància ens és lícit creure a partir d'evidències insuficients, James, en canvi, respondrà dient que, si bé normalment no ens és lícit mantenir una creença sense tenir evidències suficients, hi ha alguns casos en què sí ens és permesa tal cosa. El rerefons en tot aquest debat és la qüestió de la normativitat en els processos de formació de les creences; és a dir, si existeix alguna norma que regeixi la manera en què ens formem les nostres creences.

L'article *L'ètica de la creença* fou originalment publicat l'any 1877, en la revista *Contemporary Review*, i dos anys més tard fou recollit en la recopilació d'escrits de Clifford anomenada *Lectures and Essays* (1879). D'altra banda, *La voluntat de creure* fou una conferència dictada l'any 1896 i publicada per primer cop poc després, l'any 1897, en la compilació anomenada *La voluntat de creure i altres assaigs en filosofia popular* (*The Will to Believe and other essays in Popular Philosophy*).

Si bé és cert que el text de James és, a dia d'avui, molt més conegut que el de Clifford i que normalment se sol llegir sense fer menció a Clifford, la raó d'oferir aquestes dues obres en un sol volum ve donada perquè *La voluntat de creure* no és altra cosa que una resposta crítica als arguments oferts per Clifford en *L'ètica de la creença*. De fet, després d'una lectura atenta d'ambdós textos, resulta clar que els arguments oferts per James en *La voluntat de creure* pretenen respondre, d'una o altra manera, al que diu Clifford en *L'ètica de la creença*.

El debat entre aquests dos autors pot ser resumit com segueix. En *L'ètica de la creença*, Clifford argumenta que hi ha una norma que hem de seguir en els nostres processos de formació de creences: “sempre, a tot arreu, i per a tothom, està malament creure quelcom a partir d’una evidència insuficient”.¹ Per contra, en *La voluntat de creure* James argumenta que hi ha algunes ocasions en què no hem de seguir la norma de Clifford. Tot i que Clifford no ho diu implícitament, és interessant fer notar que la seva norma sembla admetre dues lectures diferents, una epistèmica i l’altra moral, i tot el raonament de James en *La voluntat de creure* sembla anar dirigit a criticar la normativitat moral de la norma de Clifford. Probablement, James creu que si les seves objeccions contra la lectura moral tenen èxit, llavors la lectura epistèmica també s’ha de rebutjar.

D’altra banda, és interessant assenyalar que Clifford sembla defensar l’existència d’una altra norma. Tot i que aquesta norma no apareix explícitament en *L’ètica de la creença*, podríem formular-la, tot adoptant la retòrica de Clifford, com segueix: “sempre, a tot arreu, i per a tothom, està malament creure quelcom sense haver analitzat abans les evidències amb el màxim de paciència i cura”. Que Clifford està d’acord amb aquesta norma és clar pel que diu en *L’ètica de la creença*;² de fet, hi ha alguns passatges en els quals Clifford sembla estar més compromès amb aquesta segona norma que amb la primera.³ El punt important és que aquesta segona norma, a diferència de la primera, versa sobre el procés d’aconseguir les evidències, i no sobre el tipus d’evidència al qual tenim accés epistèmic quan formem les nostres creences.

Pel que fa a James, el seu argument principal en defensa del “[...] nostre dret a adoptar una actitud creient en assumptes religiosos, malgrat el fet que el nostre intel·lecte merament lògic pugui no veure-s’hi obligat”⁴ es troba en l’última secció de *La voluntat de creure*. Aquest argument té dues parts.

La primera part de l’argument es pot llegir com una crítica reductiva a Clifford. Es basa, d’una banda, en l’afirmació que l’opció entre creure i no creure en la hipòtesi religiosa és una *opció obligada* i, d’altra banda, en el supòsit que

¹ CLIFFORD W. K., *L’ètica de la creença*, pàgina 135 de la present traducció.

² *Ibid.* Pàgs. 130-1 de la present traducció (la cursiva és de Clifford): “Atès que encara que regueren sincerament i conscientment en les acusacions que feren, tanmateix *no tenien cap dret a creure a partir de l’evidència de què disposaven*. Les seves sinceres conviccions, en comptes de ser obtingudes honestament per mitjà d’una investigació pacient, foren furtades escoltant la veu del prejudici i la passió.”

³ *Ibid.* Pàg. 135 de la present traducció: “Si un home, mantenint una creença que li fou ensenyada en l’infantesa o de la qual fou convençut més tard, reprimeix i allunya qualsevol dubte que li sorgeixi, evita intencionadament la lectura d’aquells llibres i la companyia d’aquells homes que discuteixin o posin en dubte la seva creença, i considera impies aquelles qüestions que no poden ser formulades fàcilment sense pertorbar-la; la vida d’aquest home és un greu pecat contra la humanitat.”

⁴ JAMES W., *La voluntat de creure*. Pàg. 151 de la present traducció.

és una *opció viva*. És una opció obligada, diu James, perquè suspendre el judici sobre la hipòtesi religiosa seria igual, a *efectes pràctics*, a creure que la hipòtesi religiosa és falsa.⁵ Llavors, continua l'argument, atès que la hipòtesi religiosa és un assumpte que va més enllà de la nostra experiència, no podem tenir evidències concloents per creure que és vertadera ni per creure que és falsa; per tant, no estem justificats, sobre la base de les nostres evidències, a creure que és falsa ni tampoc que és vertadera. I, atès que suspendre el nostre judici és igual, pel que fa a les seves conseqüències pràctiques, a creure que la hipòtesi religiosa és falsa, tampoc estem justificats a suspendre el nostre judici. Així doncs, la norma de Clifford és violada sense importar què fem, perquè no estem justificats a creure ni que la hipòtesi religiosa és vertadera, ni que és falsa, ni tampoc a suspendre el nostre judici.

La segona part de l'argument és molt similar a l'aposta de Pascal.⁶ Es basa en l'afirmació que l'*opció* entre creure o no creure en la hipòtesi religiosa és una *opció transcendent*. D'acord amb James, com ja hem dit, la nostra actitud creient envers la hipòtesi religiosa no es pot basar en les nostres evidències. Tant aquells qui creuen com aquells qui no, diu James, ho fan en funció de fonaments passionals; més concretament: no creure que la hipòtesi religiosa és vertadera (o suspendre el judici) és "cedir a la nostra por que la religió sigui falsa",⁷ mentre que creure que la hipòtesi religiosa és certa és "cedir a la nostra esperança que la religió pugui ser vertadera".⁸ Llavors, continua l'argument, és preferible deixar-nos portar per la nostra esperança que la hipòtesi religiosa pugui ser certa que no cedir a la nostra por que pugui ser falsa. Això és així perquè si cedim a la nostra por que la religió sigui falsa, ja sigui perquè no creiem en ella o perquè suspenem el nostre judici, perdrem l'oportunitat d'assolir aquelles conseqüències transcendents que només es donen quan la hipòtesi religiosa és vertadera i nosaltres creiem en ella, mentre que si ens deixem portar per la nostra esperança que la religió pugui ser vertadera, llavors deixarem oberta la possibilitat d'assolir aquelles conseqüències transcendents que només apareixen quan la hipòtesi religiosa és certa i creiem en ella. Així doncs, atès que aferrar-nos a la nostra esperança que la hipòtesi religiosa pugui ser vertadera ens dóna la possibilitat d'assolir aquelles conseqüències transcendents que només ocorren quan la hipòtesi religiosa és vertadera, mentre que cedir a la nostra

⁵ *Ibid.* Pàg. 169 de la present traducció (la cursiva és de James): "[...] la religió és una opció obligada [...]. No podem defugir l'assumpte mantenint-nos escèptics i a l'espera de més llum, atès que encara que d'aquesta manera evitaríem l'error si la religió no fos vertadera, perdriem el bé [que se suposa guanyarem si la hipòtesis religiosa és vertadera] si fos vertadera de manera tan segura com si decidíssim positivament no creure".

⁶ PASCAL B. 1972, *Penseés*, Librairie Générale Française, 111-7.

⁷ JAMES W., *La voluntat de creure*. Pàg. 169 d'aquesta edició.

⁸ *Ibid.* Pàg. 169 d'aquesta edició.

por que la religió pugui ser falsa ens impedirà assolir aquestes conseqüències, és preferible, conclou James, creure que la hipòtesi religiosa és vertadera.

És important fer notar que l'argument descansa sobre el pressupòsit que podem voluntàriament decidir què creure. Deixant de banda aquest pressupòsit, hi ha altres objeccions que poden fer-se a aquest argument, especialment a la seva segona part. Es pot argüir, per exemple, que la creença en Déu fonamentada en aquesta mena de raonaments probablement ens impediria guanyar la Salvació divina, o es pot dubtar que el valor del que apostem (és a dir: les nostres vides) sigui realment tan petit en comparació amb els possibles guanys que podríem obtenir (és a dir: la vida eterna). Una possible resposta a aquesta mena d'objeccions és afirmar que creure que la hipòtesi religiosa és vertadera és quelcom per si mateix desitjable, inclús quan resulta ser falsa. James sembla tenir en ment quelcom semblant a això quan diu que “estarem millor des del mateix moment”⁹ en què creiem que la hipòtesi religiosa és vertadera. Aquesta afirmació és força discutible i, per tant, requereix de forts arguments; tanmateix, James no ofereix cap mena d'argument al respecte en *La voluntat de creure*.

Què hem de fer, llavors? Hem de donar la raó a Clifford o a James? Doncs bé, el cas és que ambdós autors assumeixen el que últimament ha rebut en la literatura filosòfica el nom de “voluntarisme doxàstic” —això és, que podem, almenys en algunes ocasions, decidir voluntàriament què creure—. Aquest pressupòsit és acceptat explícitament per James quan parla d'*hipòtesis vives*; d'altra banda, Clifford assumeix el voluntarisme doxàstic per la senzilla raó que, si no podem escollir què creiem, com podríem ser culpables de no seguir la seva norma?

El problema és que el voluntarisme doxàstic sembla ser una posició incorrecta, perquè creure no és una qüestió de voluntat. La raó d'això fou posada de manifest pel filòsof Bernard Williams (1929-2003) en el seu assaig “Deciding to Believe”.¹⁰ L'argument de Williams pot ser resumit com segueix. És un tret constitutiu de creure que no puguem creure quelcom, diguem-ne *P*, sense creure que la nostra creença que *P* és vertadera; és a dir, no podem creure que ara mateix plou a Girona i, al mateix temps, creure que la nostra creença “Ara mateix plou a Girona” és falsa. Però si la nostra creença que *P* pogués respondre a un acte volitiu, llavors hauríem de poder creure que *P* sense necessàriament creure que la nostra creença que *P* és vertadera, atès que la creença que *P* no estaria necessàriament basada en *P*, sinó en la nostra decisió de creure que *P*.

Un cop acceptem l'argument de Bernard Williams —i, per tant, rebutgem el voluntarisme doxàstic—, podem arribar a les següents conclusions respecte al debat entre Clifford i James.

⁹ *Ibid.* Pàg. 168 de la present traducció.

¹⁰ WILLIAMS B. 1973, “Deciding to Believe”, en WILLIAMS B., *Problems of the Self*, Cambridge University Press, 136-51.

En primer lloc, hem de concloure que la norma de Clifford no és una *norma* que ens pugui guiar en els processos de formació de creences —atès que no és quelcom que el creient pugui seguir o no seguir en els seus processos de formació de creences—. Malgrat tot, es pot argumentar que la norma de Clifford reflexa quelcom que podríem considerar com un tret normatiu de creure; això és, es pot argumentar que hi ha quelcom d'incorrecte en el fet de formar creences d'una manera irresponsable o a partir d'evidències insuficients. Podem dir, si així ho desitgem, que això és un tret normatiu de la formació de creences, però no és una *norma* que ens pugui guiar en aquest procés —essent precisament això últim el que Clifford està dient—.

En segon lloc, encara que rebutgem el voluntarisme doxàstic, la segona norma implícita de Clifford —que nosaltres hem formulat com “sempre, a tot arreu, i per a tothom, està malament creure quelcom sense haver analitzat abans les evidències amb el màxim de paciència i cura”— pot ser encara correcta *en tant que norma*. La raó d'això és que, tot i que puguem acceptar que no podem decidir voluntàriament què creure, això no implica que no puguem decidir com sospesar les nostres evidències o que no puguem decidir buscar (o deixar de buscar) noves evidències.

Per últim, un cop deixem de banda la possibilitat del voluntarisme doxàstic, l'argument principal de James queda reduït, com a molt, a una defensa de la tesi que el més racional que podem fer és *actuar com si* la hipòtesi religiosa fos certa —i l'argument només funcionaria si *actuar com si* la hipòtesi religiosa fos certa ens donés alguna possibilitat d'assolir aquelles conseqüències transcendents que només arriben quan la hipòtesi religiosa és verdadera, cosa que és discutible—. En qualsevol cas, el punt important és que això està molt lluny de mostrar que el més adequat és *creure* que la hipòtesi religiosa és verdadera; i aquest era l'objectiu principal de James.

NOTA SOBRE L'EDICIÓ

Per a la traducció de *L'ètica de la creença* de Clifford s'ha fet servir la següent edició: CLIFFORD W. K. 1879, *Lectures and Essays*, vol. II. Londres: Macmillan and Co., 177-211. Mentre que per a *La voluntat de creure* de James s'ha utilitzat l'edició: JAMES W. 1897, *The Will to Believe and other Essays in Popular Philosophy*, Nova York: Longman Green and Co., 1-31.

S'hi inclouen dos tipus de notes a peu de pàgina. Les que van marcades amb un asterisc són originals de James; l'article de Clifford no conté cap nota de l'autor. Les que segueixen la numeració àrabi habitual han estat afegides pel traductor.

